

Եղիա Տեմիրճիպաճեանի բառակերտական ցպաստը հայ գրական լեզուին

ՊԱՐՈՅՐ ԱՂՊԱՇԵԱՆ

Հայ գրականութեան մէջ, ԺԹ. դարու 40-ական թուականներուն ծաւալող գրապայքարի նպատակակէտը կը հանդիսանար, ո՛չ միայն աշխարհաբարի իրաւունքներուն տեսական պաշտպանութիւնը, այլեւ նոր գրական լեզուի մշակման ու յղկումի հրատապ ու անյետաձգելի խնդիրը:

Արեւմտահայերէնի դէմ ուղղուած դիւսաւոր քննադատութիւններէն մէկը կը վերաբերէր անոր բառապաշարի աղքատութեանն ու անբաւարարութեանը: Աշխարհաբարի «վերանորոգումն» ու հարստացումը արեւմտահայ մտաւորականութեան հոգածութեան էական առարկաներէն մէկն էր, տակաւին գրապայքարի սկզբնական տարիներէն:

Այդ խնդրի իրագործումին համար, Ժամանակի գրականութեան մէջ, ե՛ւ տեսականօրէն ե՛ւ գործնականօրէն նկատի առնուած էին երեք հիմնական միջոցներ.

- Ա) Գրաբարի հարուստ բառազանձին օգտագործումը,
- Բ) Նորակազմութիւնները,
- Գ) Գիտական բառերու փոխառութիւնը:

Այդ շրջանին ու հետագային, արեւմտահայ մշակներն ու մտաւորականները սկզբունք դարձուցած էին պայքարը ի նպաստ հայոց լեզուի մաքրութեան ու բառազանձին հարստացման:

Դասական հայերէնը աչքառու էր իր հոմանիշներու եւ նոյնանիշներու առատութեամբ, ինչ որ հնարաւորութիւն կ'ընձեռէր միեւնոյն միտքը արտայայտելու այլեւայլ դարձուածքներով ու բառերով: Սակայն, լեզուներու պատմութենէն մեզի ծանօթ է, որ ճշգրիտ կերպով նոյն իմաստը արտայայտող բառեր, իրենց դործածութեան ընթացքին, որոշ չափով ենթակայ են ակամայ հնացումի ու կենսունակութենէ զրկուելու:

Արդ, որպէսզի որեւէ բառ յարատեւ դործածութեան մէջ մնայ, անհրաժեշտ է որ ունենայ իր իմաստային ուրոյն նրբերանդը, որուն շնորհիւ տարբերի մնացած հոմանիշ բառէն, կամ՝ բառերէն, եւ զգացուի իր անհրաժեշտութիւնը որպէս արտայայտութեան միջոց: Ասիկա կը հանդիսանայ լեզուի մը ամենէն բնորոշ յատկանիշներէն մէկը:

Այնուամենայնիւ, անհրաժեշտ է մատնանշել, որ լեզուի մը հարստութիւնը բացարձակօրէն պայմանաւորուած չէ իր բառերուն առատութեամբը, թէեւ, լեզուական իրողութիւն է, որ քիչ բառեր պարունակող լեզուն կը համարուի աղքատ: Այդուհանդերձ, շատ բառեր ունենալն ալ լեզուի մը հարստութեան չափանիշը չի կրնար համարուիլ, մանաւանդ՝ եթէ այդ բառերէն իւրաքանչիւրը հունի, կամ չ'արտայայտեր իր ուրոյն ու ճշգրիտ իմաստը:

Չետեալարար, որպէսզի լեզուն իրապէս հարուստ ու բազմբանդ ըլլայ, հարկ է իրարմէ անջատել բոլոր հոմանիշները, եւ որոշել իւրաքանչիւրին իսկական յարաբերական կողմերն ու առումները: Ասիկա արդէն, ինքնին հիմք ծառայած կ'ըլլայ լեզուին հարստացման ու ճոխացման:

Լեզուի հարստացման երկրորդ եւ ամենէն կարեւոր ազդակներէն մէկը կը հանդիսանայ բառակերտումն ու բառաստեղծումը:

Սկսած Ե. դարէն, դրաբար երկասիրութենէն մինչեւ ժամանակակից արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը, կը հանդիպինք բազմաթիւ բառային նորակազմութիւններու: Բոլոր կենդանի լեզուները, կեանքի հոլովոյթին ընթացքին, միշտ ալ անհրաժեշտութիւն կը զգան նոր բառերու կերտումին:

Այստեղ անհրաժեշտ է նշել, որ լեզուի մը հիմնական բառապաշարը, ըլլալով հանդերձ լեզուին անքակտելի, դիմացկուն ու ճկուն շերտը, միաժամանակ կը հանդիսանայ պատմականօրէն զարգացող բառաստեղծութեան ու բառակազմութեան հիմքը, լեզուի բնդհանուր բառապաշարը հարստացնող աղբիւրը: Եւ ճիշդ այս է պատճառը, որ պատմահամեմատական լեզուաբանութեան ներկայացուցիչները, լեզուի հիմնական բառապաշարը կը համարեն

գլխաւոր տուեալ, որմէ ծնունդ կ'առնէ բառապաշարի զարգացումը:

Լեզուն կ'արտացոլէ հասարակական կեանքի բոլոր փոփոխութիւնները: Լեզուի եւ հասարակական կեանքի բոլոր բնադաւառներու անմիջական կապը ի յայտ կու գայ բառապաշարի կրած փոփոխութիւններով: Այլ խօսքով՝ կեանքի մէջ կատարուող իւրաքանչիւր փոփոխութիւն իր արտացոլումը կը դռնէ լեզուի բառային կազմին մէջ:

Հետեւաբար, հասարակութեան կեանքին մէջ յառաջացած նոր երեւոյթներն ու առարկաները, իւրաքանչիւրը իր հերթին, կ'առաջացնեն համապատասխան բառերու ստեղծում, որ լեզուարանութեան մէջ կը կոչուի նորաբանութիւն:

Լեզուի բառապաշարի հարստացումը կը կատարուի երկու միջոցներով՝ արտաքին ու ներքին:

Ա) ԱՐՏԱՔԻՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Լեզուն իր զարգացման ընթացքին՝ քաղաքական, մշակութային ու տնտեսական տարատեսակ պայմաններու բերումով, տարբեր շրջաններուն ու տարբեր լեզուներէ կատարած իր փոխառութիւններով, որոշ չափով համալրած է իր բառապաշարը (օրինակ՝ հայերէնը բառեր փոխ առած է պարսկերէն, յունարէն, արաբերէն եւ այլ լեզուներէն, եւ փոխադարձաբար): Այստեղ հարկ է չեղտել, որ փոխառութիւնները պէտք է ըլլան չափաւոր, զուսպ ու միմիայն անհրաժեշտութեան պարագային. այլապէս՝ ծայրայիղութիւնները, չափազանցութիւնները եւ անտեղի փոխառութիւնները կը խճողեն, կ'աղակաղեն ու կ'աղճատեն լեզուն, վերջին հաշուով կը վտանգեն անոր գոյութիւնը:

Բ) ՆԵՐՔԻՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Շատ աւելի կարեւոր ու խիստ կենսական են լեզուի մը հարստացման ներքին միջոցները, որոնք ցոյց կու տան տուեալ լեզուի մը ճկունութիւնը, մատչելիութիւնն ու հարստացման բազմապիսի կարելիութիւնները:

Լեզուի մը հարստացման ներքին միջոցները բազմաթիւ են ու բազմատեսակ: Այդ միջոցներուն գլխաւորներն են՝ բառաբարդութիւններն ու ածանցումները:

Այս առումով, տիպական է հայերէնը, որ օժտուած է լեզուի մը հարստացման անհրաժեշտ բոլոր կարելիութիւններով, ու

րոնց (ի միջի այլոց) իր բառակերտական ճիշդին մէջ դիմած է սրբամտաւոր ականաւոր բառակերտիչ Եղիա Տեմիրճիպաշեանը՝ մեր գրական լեզուն աւելի ճոխացնելու մտահոգութեամբ:

Արեւմտահայ գրական աշխարհաբարի կազմաւորման մէջ, վիպապաշտութենէն իրապաշտութիւն անցումի շրջանին, ԺԹ. դարու երկրորդ կէսի արեւմտահայ ականաւոր մտաւորական Եղիա Տեմիրճիպաշեան՝ իր արձակ, չափածոյ, գեղադիտական, հրապարակագրական ու օրագրական էջերով, գրաբար-աշխարհաբար գրապայքարին մէջ կողմնորոշիչ մեծ դեր խաղացած է դէպի աշխարհաբարի յաղթանակը, առաջադրուելով՝ «գրաբարը պաշտելու եւ աշխարհաբարը պաշտպանելու»(1) սկզբունքով: Իր լեզուաշինարար աչքառու նպաստին համար, Զօհրապ զինք կոչած է «աշխարհաբարի Նարեկացի»(2):

Իր ժամանակաշրջանը յուզող ընկերային, ազգային, իմացական, կրթական եւ գրական բոլոր հարցերուն մասին, Տեմիրճիպաշեան բազմատեսակ գրութիւններով հանդէս եկած է ժամանակակից թերթերուն մէջ՝ մէկէ աւելի գրական ծածկանուններով: Ժամանակի հայ մամուլին մէջ ցիրուցան իր այդ գործերուն մէկ կարեւոր մասը, առաջին անգամ հատորի մը մէջ ամփոփուած է 1955 թ.ին, Փարիզի մէջ, «Հայ Գրողներու Բարեկամներու Ընկերութեան» կողմէ՝ «Քերթուածներ, Արձակ էջեր, Նամակներ» անունին տակ:

Ժողովրդական խաւերու կեանքէն առնուած (թէեւ տակաւին վիպապաշտութեամբ թաթաւուն), իր շարք մը պատմուածքները («Էրիկ-Կնիկ», «Աղախնական», եւ այլն) նախաքայլերը կը հանդիսանան 80-ական թուականներու իրապաշտ պատմուածքին: Այս իրողութիւնը կը հաստատէ նաեւ Տիգրան Կամարական, երբ Տեմիրճիպաշեանի արձակին մասին կ'ըսէ — «Իրապաշտ գրականութեան առաջին միջրոպներն իրմով կու գային մեզի, եւ իր գրական անկեղծութեամբը, ինչո՞ւ չըսել, նախակարապետը կ'ըլլար այն նոր դպրոցին, որ գերազանցապէս անկեղծութեան ու պարզութեան դրոյքոցն է»(3):

1) Քիւրակն, 1898, քիւ 40:

2) Գ. Զօհրապ, Ծանօթ Դէմքեր ու Պատմուածքներ, Փարիզ, 1932, էջ 98:

3) «Մասիս», 1892, քիւ 3956:

Տեմիրճիպաշեան, յատկապէս արձակի մէջ, յատկանշական է իր ոճական առանձնայատկութիւններով ու բառակերտումներով: Տ. Կամսարական զինք կոչած է «ռնի վիրքուոգ» (4): Հետագայ սերունդին պատկանող կարգ մը դրողներ, ակնյայտօրէն ազդուած են Տեմիրճիպաշեանէն, ու շարունակած անոր ոճային ու բառաշինական հնարքները: Տեմիրճիպաշեան խիստ նրբազգաց բանաստեղծի զգայարանքով եւ գեղագէտի հոգիով օժտուած տաղանդ մըն էր, որ կը ջանար իւրաքանչիւր երեւոյթի, հոգեվիճակի, տեսիլի ու նրբերանգի համապատասխան բառը դտնել: Ասկէ կու դայ բառաշինութեան իր անզուսպ ու յախուռն եռանդը: Մեծապէս նախանձախընդէր էր նաեւ, որ հայերէնի մէջ ունենանք օտար բառերուն ու եզրերուն համարժէքը: Հաւանաբար այս նախանձախնդրութիւնն է, որ զինք մղած է իր կազմած «Գաղղիերէնի շայերէն» գրպանի բառարանին մէջ զետեղելու մօտ 500-է աւելի նոր բառեր: Ճիշդ է որ իր կերտած բառերէն շատերը մեր լեզուին մէջ «քաղաքացիութեան իրաւունք» չեն ստացած, այնուհանդերձ, արհամարհելի չէ թիւը այն ոճական դարձուածքներուն ու նորակերտ բառերուն, որոնք մեր դրական լեզուին սեփականութիւնը դարձած են:

Բառակերտական հրայրքը Տեմիրճիպաշեանի մօտ, կամայական պատահականութեան մը արդիւնքը չէր, այլ իմացական պլըրպլտումներու: Ըլլալով իր ժամանակի բազմահմուտ մտաւորականներէն, Տեմիրճիպաշեան՝ իմաստասիրական այլ մարդերու կարգին՝ շօշափած է նաեւ լեզուներու յառաջացման ու զարգացման հարցը: Այս առնչութեամբ անոր տեսակէտները, թէեւ իրենց հետեւութիւններով ոչ միշտ դիտական, բայց հետաքրքրական են իբրեւ մօտեցում: Տեմիրճիպաշեան, ճիշդ կերպով, լեզուն կը նկատէ պատմական զարգացման արդիւնք. այսինքն՝ նախնական, պարզագոյն վիճակէն օրինաչափ անցում դէպի կատարելութիւն: Ըստ Տեմիրճիպաշեանի, մարդուն առաջին «խօսքեր»ը պարզ ձայնարկութիւններ կոչած են. այլ խօսքով՝ «մարդիկ անասնոց մտան միչեք հանել գիտէին միայն. ուստի եւ առաջին բառերն պարզ ձայնարկութիւններ հղած են» (5): Հետագային է որ համատեղ աշխատանքի եւ կեանքի պայմաններու յարատեւ փոփոխութեանց բերումով, «ամերածեշտ կերպով ամէն լեզու միավանկային վիճակէ բազմավանկայինի կ'անց-

4) Նայն տեղը:

5) Նդիա Տեմիրճիպաշեան, *Փիլոսոփայական Բառարան*, Ժողովրդական (Յայտափորձ), Կ. Պոլիս, 1879:

նի»(6) : Մարդուն կենդանական աշխարհէն զատուելուն եւ անոր լեզուին ձեւաւորման մէջ, համատեղ աշխատանքի խաղացած դերին մասին Տեմիրճիպաչեանի նշումը դրական մօտեցում է :

Մեկնելով լեզուաբանական իմացութեան մասին իր գիտելիքներէն, եւ նպաստելու համար հայ դրական լեզուի ճոխացման պահանջներուն, Տեմիրճիպաչեան ձեռնամուխ եղաւ բառակերտումի, այնպիսի կրքոտութեամբ մը, որ կարծես Վոլթէրի նման ըսել ուզէր. «Պիտի մերժեմ մեռնիլ, եթէ յաջողիմ լաւ բառ մը գտնել» :

Արդարեւ, առատ եղաւ նորակերտ բառերու մուծումը իր դրական, իմաստասիրական եւ բառարանային վաստակին մէջ, բայց, ոչ բոլորովին բեղմնաւոր, ինչպէս ինք ալ կը խոստովանի. «Այդ հոյակապ բառարաններուն վրայ (խօսքը կը վերաբերի Նորայրեան ու Նոսկարեան բառարաններուն - Պ. Ա.) . իմոյս առաւելութիւնն նոր շինած բառերս կը կազմեն : Որքան առհասարակ գոհ կը մնամ մատենադրած պահուս ստեղծած բառերէս, այնքան դժգոհ կը մնամ ընդհանրապէս այն բառերէն՝ զորս բառչիրքի մը պատրաստութեան ժամանակ կը յօրինեմ մտաց անլծորդ, անզսպանակ գործունէութեան մը միջոցին : Սոցա մէջէն ժողովուրդն անշուշտ զգուշեալ ընտրանօք պիտ'առնու, եւ թերեւս առնէ գործածէ այն բառերը, զորս բնագոյով՝ ականջով շինած եմ, ժամանակի սղութիւնն - եւ ամենէն դժբաղդ պարապայից զուգորդութիւնն - ինձ թոյլ չտալով յար գիտական համբերատար բառակազմութիւն»(7) :

Եղիա Տեմիրճիպաչեան մշակած է հայերէնի հարուստ ու բազմազան բառադանձէն օգտուելու ուրոյն եղանակներ ու ձեւեր : Իբր աղբիւր ան օգտագործած է հայոց լեզուի բառապաշարի զարդացման բոլոր աղուները՝ հանդէս գալով իրբեւ ինքնատիպ բառակերտիչ :

Տեմիրճիպաչեանի համար, հայոց լեզուն մշտական ճոխացման ատակ լեզու մըն էր, եւ ինք՝ գիտակ այդ իրողութեան, իր խանդավառ մասնակցութիւնը կը բերէր անոր առաւել որակաւորման՝ զայն դարձնելու համար աւելի կենդանի, հիւթեղ ու պատկերաւոր : Ծիշդ է որ լեզուն նոր բառերով համայրելու իր մոլուց-

6) Նայմ տեղը :

7) Տեմիրճիպաչեան, Բառարան Ծրաններէնէ-Հայերէն, Կ. Պոլիս, 1930, (Յառաջարան) :

քը երբեմն կը յանդէր ծայրայեղութիւններու, որոնց մասին Զօհրայ կը գրէ. «... Այս գրագետին շատ մը դարձուածքները, նորակերտ բառերը, գաղափարներու արտայայտութեանց ձևերը՝ իրենց յանդգնութեան մէջ, յաճախ այլանդակութեան կը յանգին» (8)։ Այնուամենայնիւ, ասիկա երբեք չի նսեմացներ Տեմիրճիպաշեանի արժէքը որպէս նոր բառերու կերտիչ։

Թերեւս, Զօհրայ քիչ մը խիստ եղած է իր արտայայտութեան մէջ. բայց այստեղ պէտք է նշել, որ Տեմիրճիպաշեանի հզօր երեւակայութիւնը, լայնածիր մտահորիզոնը, մտքի խորաթափանցութիւնը, ուղղակի թէ անուղղակի ձևով զինք կը մղէին կերտելու նոր բառեր ու դարձուածքներ։ Զգոհանալով եղածով, ան՝ հին բառերուն ընդմէջէն, յաճախ կը փորձէր պեղել նոր, մինչ այդ անյայտ իմաստներ ու երանգներ։

Տեմիրճիպաշեան խորապէս ուսումնասիրած ու տիրապետած էր նաև Փրանսերէն լեզուին։ Ան դէմ էր օտարաբանութիւններուն։ Եթէ տուեալ բառի մը համապատասխան բառը գոյութիւն չունէր հայերէնի մէջ, ինք կը փորձէր թարգմանաբար ստեղծել նորը։ Ահա ճիշդ այստեղ է որ ան կ'օգտագործէ հայոց լեզուի զարգացման ամենէն կանսատու, ինքնատուրպ աղբիւրը՝ հայերէնի ներքին հարստութիւնը համալրող, ձկուն ու սահմաններ չունեցող բաղադրութիւններու օրէնքը։

Հասկացութիւնն ու մտածութիւնը ճիշդ իր ուզած կերպով արտայայտելու համար, կը շինէ նոր բառեր ու բառազուգորդումներ, մէկ կողմէն՝ կեանքի ուղեգիր տալու համար անոնց, եւ միւս կողմէն՝ զարգացնելու համար լեզուին բառապաշարը։

Անտարակոյս, հայոց լեզուին լաւապէս տիրապետող իւրաքանչիւր անհատ, միշտ ալ կրնայ կազմել ու շինել նոր բառեր՝ անձանցումով կամ բարդութեամբ, եւ վերջիններուն տեսակներով ու ենթատեսակներով։ Նմանօրինակ կազմութիւնները կրնան ըլլալ յաջող, դիպուկ, բարեհնչիւն ու ճիշդ արտայայտել համապատասխան հասկացութիւնը։ Նման պարագաներուն, ստեղծուած բառերը տարածուելով կը դառնան հասարակութեան սեփականութիւնը, մուտք կը դործեն դրականութեան մէջ ու կը հարստացնեն լեզուի ընդհանուր բառապանծը։

Կրնան ըլլալ նաև անյաջող, անճաշակ, անիմաստ կամ սխալ բաղադրութիւններ, որոնք կը մնան սոսկ իրենց անհատ հեղինակի

8) Գ. Զօհրայ, Ծանօթ Դէմքեր ու Պատմուածքներ, էջ 98։

հնարքը, առանց արժանանալու հանրային հաւանութեան: Այս պարագային, ամէն ինչ կապուած է ճաշակի ու լեզուի զգացողութեան հետ, այսինքն՝ տուեալ լեզուի բառակազմութեան ներքին օրէնքներն ու անոնց զարգացման հակումները ճիշդ ըմբռնելու ու գործադրելու հնարաւորութեան:

Արդ, ինչպէս շեշտեցինք, Եղիա Տեմիրճիպաշեան կը հանդիսանայ հայոց լեզուի բառապաշարի կերտիչներէն ու հարստացնողներէն: Ան ունի նոր բաղադրութիւններ ու բազմազան բառեր, ձեւեր ու արտայայտութիւններ:

Ինչպէս յայտնի է, հայոց լեզուն իր բառարարութեանց օրէնքներուն բազմազանութեամբն ու անսպառ հնարաւորութիւններովը, չի զիջիր ազգակից եւ ընդհանրապէս աշխարհի զարգացած լեզուներուն: Իբրեւ բառակազմութեան էական եղանակներէն մէկը, հայոց լեզուն իր զարգացման համար կ'օգտագործէ բարդութիւնը՝ իր տարբեր ենթատեսակներով ու ենթաձեւերով:

Ե. Տեմիրճիպաշեանի լեզուին մէջ շուրջօրէն օգտագործուած են բառարարութիւններու դրեթէ բոլոր տեսակներն ու տարատեսակները ընդգրկող նորակազմութիւնները:

Այսպէս՝ (9)

Տրտմագիմ բառի համարանութեամբ (analogy) Տեմիրճիպաշեան ստեղծած է տրտմանոյշ (37) բառ-ածականը:

Իսկ ամնոյշ բառով կազմած է՝ գրգամնոյշ (139), հրապուրամնոյշ (139), լոգամնոյշ (169) եւ այլ բառ-ածականներ:

Զգայագուրկ, զգայացունց եւ նման բաղադրութիւններու համարանութեամբ կազմած է զգայամալ (16) եւ զգայաբարդ (177) բառ-ածականները:

Նմանօրինակ համարանութեամբ ստեղծուած բառեր են նաեւ կռուատանջ (56), խռովատանջ (66), մարմնալիքուրիմ (62), իրերաձիգ (112) եւ այլ բառեր:

Տեմիրճիպաշեանի լեզուին մէջ նկատելի են նաեւ կարգ մը արմատ բառերով կազմուած բազմապիսի նորակերտ զուգորդումներու հոյլեր, որոնք կարծես թէ իրապէս կ'արտացոլեն իր խռովայոյզ հոգեվիճակը, որով համակուած էր իր ողջ կեանքի ընթացքին: Այսպէս՝

9) Բոլոր օրինակները վերցուած են Արձակ էջեր, Նամակներ, Քերթուածներ գիրքէն (Ե. Տեմիրճիպաշեան, Փարիզ, 1955): Փակագիծերու մէջ նշուած են էջերը:

Ա) Հուր արմատով՝ հրատենչ (67), հրաջերմ (71), ոսկեհուր (135), հրահալ (145),

Բ) Տեմդ արմատով՝ տենդարչաւ (62), վարազատենդ (68), ցնծատենդ (134),

Գ) Ոգի արմատով՝ ոգեհնոց (83), ոգենորոգ (98):

Հետաքրքրական են նաեւ ֆրոնաջիմջ ու պայծառաջիմջ բառազուգորդումներու իմաստային նրբերանգները:

— «Արեւն ամէն առաւօտ ամենէն առաջ կը տեսնէ դաշտի մարդն ու ծովու մարդը, եւ անոնց ֆրոնաջիմջ անարատ ճակտին վրայ իր արու առողջարար համրոյրներուն խանդը կը սպառէ» (98):

— «Թուի թէ փոթորկին յաջորդող պայծառաջիմջ մթնոլորտն իր ախրամերժ հողոյն ցոլացումն է» (100):

Առաջինին մէջ, Տեմիրճիպաչեան կ'ուզէ ընդգծել, թէ աշխատող խաւի, գործող բազուկի քրտինքը որքան ջինջ է, մաքուր եւ անաղարտ, եւ որպէսզի ցայտուն ու տպաւորիչ դարձնէ իր միտքը, կը ստեղծէ ֆրոնաջիմջ բառը, միաժամանակ ի յայտ բերելով իր մարդասիրական աշխարհայեացքը:

Իսկ միւս նորակերտ բառով, կ'ուզէ յատկապէս շեշտել մըթնոլորտի, երկինքի մաքուր ու յստակ ըլլալը, եւ կը շինէ հոմանիչ բառերու կապակցութեամբ պայծառաջիմջ բառը, որ ոչ միայն իմաստալի է ու հասկնալի, այլեւ երաժշտական ու դեղեցիկ:

Գեղեցիկ ու գործածելի բառազուգորդումներ են նաեւ նուազիլ բայէն կալմուած բառերը՝ լուսնուազ (111), շնչնուազ (170):

Տեմիրճիպաչեանի ստեղծած բոլոր նոր բարդութիւնները, անոնց բառակազմական առանձնատկութիւնները, իմաստային երանգները, դեղազիտական ու ոճական արժէքն ու նշանակութիւնը, իրապէս առատ նիւթ կրնան հայթայթել լայնածաւալ ուսումնասիրութեան մը: Հոս կը բաւարարուիմ մէջբերելով միայն իր կարգ մը ստեղծած նորաբանութիւնները՝ նշելով այն էջերը ուրկէ առնուած են.

Սոսկալուր (43), մազլասուր (67), եղբամիրան (68), բիւրափշուր (79), մանրապատիկ (112), լուսաւետել (112), սփոփածու (123), սեւածիր (123), սահմանակցակէտ (133), ինքնակրկնակ (133), ծովահանդոյն (134), բիւրազունակ (134), համողջունել (134), փայլակնարեկ (135), նրբապարիկ լուսածորան (135), ճոխամէջ (135), յաւերժայուշ (137), թխահամակ (138), լանջուռոյց (144), դեղածաղիկ (154), լուսահոս (168), յուզումնայորդ (170), եւայն:

Վերոյիշեալ եւ շատ մը այլ բառեր, որոնք առաջին հայեացքով կրնան խորթ թուիլ, այնուամենայնիւ, պէտք է աներկբայօրէն

ըսել, որ Տեմիրճիպաշեան զանոնք կերտած է շատ դիպուկ, նրբանկատ ու հմտալից վարպետութեամբ: Մոյն բառերուն արժէքը կը կրկնապատկուի, երբ նկատի առնենք, որ ասոնք իրենց կառուցուածքով ու կապակցութեամբ ոչ միայն համապատասխան են հայոց լեզուի բառակազմական օրէնքներուն, այլեւ՝ հարազատ:

Եզրակացնելով՝ պէտք է ըսել, որ Ե. Տեմիրճիպաշեան, իր գրական վաստակով, լեզուական աշխարհայեացքով, եւ մասնաւորապէս իր բառապաշարի ոճական առանձնայատկութիւններով, կոչուած է պատուաւոր տեղ մը գրաւելու հայ գրական լեզուի պատուանդանին վրայ: Ան իր նշանակալից եւ ուրոյն ականդը մուծած է արեւմտահայ գրական լեզուի զարգացման ու կազմաւորման մէջ՝ բառապաշարի հարստացման ու ճոխացման, եւ ոճաւորման հնարքներու կատարելագործման բերած իր թանկագին նպաստով:

THE CONTRIBUTION OF YEGHIA DEMIRJIBASHIAN TO THE ENRICHMENT OF THE VOCABULARY OF THE WESTERN ARMENIAN DIALECT

BARUYR AGHBASHIAN

In the 19th century, one of the important phases of the battle for the enhancement of the Western Armenian literary dialect was militated against what was then considered to be the paucity of the Armenian vocabulary, the enrichment of which became the prime concern of those who waged a literary war for the modern armenian literary dialect. Highly commendable in this field is the toil of Yeghia Demirjibashian (1851-1908), who through his literary art, metaphysical work, and French-Armenian dictionary, gave us numerous new words, exploiting chiefly the method of compounding words, one to which the armenian language so naturally lends itself. A considerable number of the words coined and compounded by the well-known writer were incorporated into the Western Armenian modern dialect.